

Фракцијске борбе међу члановима КПЈ у Сремскомитровачкој казниони 1937–1939.

АПСТРАКТУМ: *Историја КПЈ је историја непрестаних унутрашњих борби. У самом тражењу решења, у изградњи покрета, који ће бити спреман да изведе револуцију, тј. освоји власт, фракцијски сукоби смењивали су се један за другим. Политичка организација на робији није била изолована од дешавања у Партији напољу, била је повезана и усмеравана њеним токовима. Чланак се бави сукобима међу члановима Партијске организације у Казненом заводу Сремска Митровица у периоду 1937–1939. године. Кључна питања се односе на узроке и последице фракцијских борби у организацији на робији, њихову повезаност са променама у „тактици“ комунистичког покрета и руководству Партије 1937. године.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Казнени завод Сремска Митровица, Казнионички комитет, „фракцијски центар“, „децембарски апел“, Моша Пијаде, Петко Милетић, Јосип Броз Тито*

Деловање и сукоби међу члановима Комунистичке партије Југославије (КПЈ) у Казненом заводу Сремска Митровица остали су неистражени или недовољно познати домаћој историографији. Неповољни услови у којима је деловала КПЈ у периоду између два рата оставили су озбиљне празнине у архивским изворима. Како нам литература није могла помоћи да сазнамо шта се стварно дешавало, највећи део рада заснива се на архивским изворима.¹

Од самог оснивања, најпре Социјалистичке радничке партије Југославије 1919. године, потом завршетка стварања комунистичког покрета на Ву-

¹ Првенствено на збирци *Политички осуђеници у казнионама и концентрационим логорима – Лепоглава, Билећа, Ниш, Марибор, Пожаревац, Сремска Митровица (722)*, која садржи оригинална документа настала радом политичких осуђеника. То су пре свега писма, представке, жалбе и протести о условима живота у затворима, жалбе против поступака затворских и управних органа. Поред тога, садржи бројне резолуције, изјаве чланова Партије пред комисијама које су осниване у циљу разматрања унутарпартијских питања, писма која се односе на рад организације, карактеристике чланова упућене Централном комитету али и писма са директивама која су стизала од Централног комитета. Квантитативно најбројније изворе садржи за период 1937–1938. године. Значајну допуну представља збирка *Комунистичка интернационала (КИ) – секција КПЈ (790/1)* која између осталог, садржи одређена документа везана за стање у Казненом заводу Сремска Митровица. Обе збирке налазе се у Архиву Југославије у Београду.

коварском конгресу 1920. године и промене имена партије у Комунистичка партија Југославије, постојао је сукоб са државним властима.² Својим програмом и поступцима КПЈ је себе сврстала у „антидржавне елементе“ на које је држава морала „реаговати“. После успеха који је Комунистичка партија постигла на изборима за Уставотворну скупштину 28. децембра 1920, влада је објавила наредбу, Обзнану 29. децембра 1920.³ Одговор КПЈ на Обзнану било је стварање организације Црвена правда која врши неуспели атентат на регента Александра Карађорђевића и убиство бившег министра унутрашњих послова и творца Обзнане, Милорада Драшковића 1921. године у Делницама.⁴ Атентати су представљали преломни моменат за обрачун са КПЈ и оправдан разлог за доношење ванредних мера. У Скупштини је 2. августа 1921. изгласан Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави,⁵ чиме је КПЈ и формално постала илегална. Увођењем диктатуре краља Александра I Карађорђевића 1929. године основан је Државни суд за заштиту државе, надлежан за дела предвиђена у овом закону.⁶

Осуђеним комунистима није признаван статус политичких осуђеника, па су у складу са тим били смештени са људима осуђеним за убиство, крађу, разбојништво и друга кривична дела.⁷ Комунисти су на робији водили организовану борбу против стражара и управа казних завода, вршећи непрестани притисак на затворске власти како би правили разлику између осуђених чланова КПЈ, који су себе сматрали политичким осуђеницима, и обичних криминалаца.⁸ Такође су настојали да се на робији организују као део илегалне Кому-

² С. Цветковић, О Вуковарском програму Комунистичке партије Југославије, *Други конгрес Комунистичке партије Југославије, материјали са симпозија одржаног 22. и 23. VI 1970. поводом 50-годишњице другог (Вуковарског) конгреса КПЈ 1920*, Славонски Брод 1972, 37–38; видети више у: К. Николић, *Комунисти у Краљевини Југославији*, Чачак 2000; Н. Енгелсфелд, Делатност клуба комунистичких посланика у Уставотворној скупштини 1920–1921. године, *Други конгрес Комунистичке партије Југославије, материјали са симпозија одржаног 22. и 23. VI 1970. поводом 50-годишњице другог (Вуковарског) конгреса КПЈ 1920*, Славонски Брод 1972.

³ О утицају Обзнане на рад КПЈ видети више у: И. Рибар, *Стара Југославија и комунизам. Закони, судови, затвори и логори у старој Југославији против комуниста*, Загреб 1967, 21–22.

⁴ Р. Чолаковић, *Казивање о једном покољењу*, Загреб 1964, 151–152.

⁵ *Полицијски зборник Закона и законских прописа по струци управно-полицијској и самоуправној издатих од I.XII 1918 до 15. VI 1924*, 293–296.

⁶ К. Николић, *Большевизација Комунистичке партије Југославије 1919–1929*, Београд 1994, 111–113.

⁷ Р. Чолаковић, *Кућа оплакана*, Београд 1971, 15.

⁸ Борећи се за проширење својих права ишли су на рапорте, слали делегације, појединачно или масовно демонстрирали. Штрајк глађу био је последње, али најефикасније средство. Циљ комуниста је био да одрже режим у казниони који би им омогућио да остану физички здрави и да се изграде и оспособе за борбу напољу; Архив Југославије (АЈ), Ф. Политички осуђеници у казницама и концентрационим логорима (Лепоглава, Билећа, Ниш, Марибор, Пожаревац, Сремска Митровица), (722)-К1.

нистичке партије Југославије.⁹

Зачетак организоване борбе у Казненом заводу у Сремској Митровици представља долазак Моше Пијаде.¹⁰ Његовим залагањем организован је први штрајк глађу 3. априла 1927. године.¹¹ Олакшице добијене првим штрајком омогућиле су стварање партијске организације.¹² Положај осуђеника је зависио од ситуације у земљи, као и од личности управника. Доношење Уредбе Министарства правде 9. септембра 1935. означило је прекретницу у раду на робији, којом је омогућено обнављање партијске организације.¹³ На партијској конференцији одржаној 4. фебруара 1935. донета је одлука о форми организације и њеним задацима. Сви чланови су чинили једну организацију (ћелију) на чијем челу стоји Казнионички комитет (КК) од три лица, који је једини могао одржавати везу са Централним комитетом КПЈ. Главни задатак организације на робији била је идеолошка изградња.¹⁴ У складу са тим, Осма партијска конференција у Сремској Митровици 1936. године донела је одлуку о стварању комунистичког универзитета на робији.¹⁵

⁹ Чланство у партији пре затварања није подразумевало и аутоматско приступање партијској организацији у заводу. Повољни пријем зависио је од држања у полицији и на суду; АЈ, 722-К2. Организација на робији деловала је самоиницијативно док се не би успоставила веза са организацијом изван. Љ. Ристовић, С. Кржавац, *Робија II*, Загреб 1968, 308–309. Први контакт са Централним комитетом КПЈ успостављен је 1932. године, али све до 1935. та веза није била стална. АЈ, 722-К3.

¹⁰ Новинар и сликар, Моша Пијаде је постао члан Комунистичке партије 1920. године. С. Нешовић, *Моша Пијаде и његово време*, Београд 1968, 159. Радио је на оснивању првог илегалног листа Партије *Комунист* у току 1925. године, на чијем раду је и ухапшен; Ж. Станковић, Моша Пијаде као оснивач комуниста (о неким аспектима покретања првог илегалног органа КПЈ крајем 1924. и почетком 1925. године), *Моша Пијаде*, зборник реферата, 69–83, Београд 1987, 69. Најпре је осуђен на 20 година робије, да би му после жалбе Касационом суду казна смањена на 12 година. АЈ, Ф. Пијаде Моша (513) -XXXIV МП, III-2/28–39 К16.

¹¹ С. Нешовић, *н. д.*, 241.

¹² Р. Чолаковић, *н. д.*, 324.

¹³ Љ. Ристовић, С. Кржавац, *н. д.*, 432. Посебан значај Уредбе је у томе што су нека основна права политичких осуђеника стекла законску основу; *Преглед историје Савеза комуниста Југославије*, Београд 1963, 228.

¹⁴ Партијска организација на робији улазила је у склоп Партије напољу и спадала у компетенцију организације на чијој се територији налазио казнени завод. Организација на робији је била дужна да се око свих важнијих питања договара са партијским организацијама напољу; АЈ, 722-К3.

¹⁵ Више о Црвеном универзитету у: АЈ, Комунистичка интернационала Ки – секција КПЈ (790/1) -1936/41; Љ. Ристовић, С. Кржавац, *н. д.*

Доласком Петка Милетића на робију, уз Мошу Пијаде, нашле су се две личности од великог утицаја у Казненом заводу Сремска Митровица.¹⁶ У писму ЦК КПЈ од 3. августа 1933. Милетић је препоручен за руковођење партијском организацијом, што је допринело да се нађе на месту секретара Комитета казнионице КПЈ.¹⁷ Око Петка Милетића и Моше Пијаде почела је подела затвореника и њихово груписање. Сукоби су се водили око карактера акција на робији,¹⁸ и руководеће улоге у партијској организацији. Милетић је био вођа „фундаменталистичког радикализма“ међу ухапшеним комунистима,¹⁹ инсистирајући на сталној борби и непопуштању затворској управи.²⁰ Пијаде се залагао за рад у Партији путем политичко-идеолошког изграђивања,²¹ што је подразумевало припрему заједничке координиране акције осуђеника из свих казнионица. У складу са тим, њени заступници су се залагали за поштовање кућног реда завода.²²

Током 1935. долази до промене у оријентацији међународног комунистичког покрета. Седми конгрес Коминтерне одржан у Москви исте године, као основни задатак комунистичких партија у борби против фашистичке опасности означио је сарадњу са демократским грађанским странкама ради стварања антифашистичког народног фронта.²³ Промене у ставу према борби против фашизма задуго није било. Ово је видљиво у критикама Централног комитета упућеним организацији на робији у вези са демонстрацијама у Казненом заводу Лепоглава, којима је проузрокован сукоб са жандармима и стражом.²⁴ Централни комитет је реаговао писмом 1936. године, критикујући одступање од линије VII конгреса Коминтерне, које је видљиво у ставу да се борбеност комуниста огледа у сталним сукобима са казнионичком управом.²⁵

¹⁶ Петко Милетић, столарски радник из Горњих Роваца (Колашин), насупротив Моши Пијаде дошао је на робију као пример стварног револуционара на делу. Члан КПЈ постао је 1918. Крајем јуна 1932. ухапшен је и изведен пред Суд за заштиту државе. У време истражног поступка и суђења, међу комунистима се пронела вест о храбром држању Милетића пред „класним непријатељем.“ Пресудом од 12. маја 1933, осуђен је на 7 година робије и трајан губитак часних права. АЈ, Државни суд за заштиту државе (135)-53/1932 -К83.

¹⁷ АЈ, 722-К3.

¹⁸ М. Марковић, *Сазревање револуције (сећања 1931–1941)*, Београд 1984, 56.

¹⁹ К. Николић, *Мит о партизанском југословенству*, у рукопису, 195.

²⁰ К. Николић, *н. д.*, 198.

²¹ М. Марковић, *н. д.*, 56.

²² АЈ, 722-К3. Андрија Хебранг, трговачки путник. Члан КПЈ од 1920. Осуђен 1929. на 12 година и три месеца робије коју је издржавао у заводу у Сремској Митровици; АЈ, 135–210/1929-К3.

²³ *Историја савеза комуниста Југославије*, Београд 1985, 130–132.

²⁴ Организоване поводом комеморације смрти Стјепана Радића, оснивача Хрватске сељачке странке, 1935. године на челу са Петком Милетићем; С. Нешовић, *н. д.*, 297–299.

²⁵ АЈ, 722-К1.

Из ових разлога у писму је истакнуто да Петко Милетић нема квалификације да руководи партијском организацијом на робији.²⁶ Милетић није усвојио директиву Централног комитета, тумачећи својим присталицама да је линија ЦК КПЈ постала „опортунистичка.“²⁷ Захваљујући његовом положају и угледу у комунистичком покрету, став ЦК о питању његовог смењивања убрзо је промењен. Оштрица после догађаја из Лепоглаве усмерила се ка „капитулантима,“ односно онима који се нису слагали са оваквим акцијама.²⁸ Неусвајање тактике видљиво је и приликом спровођења одлуке Четврте земаљске конференције о оснивању комунистичких партија Словеније и Хрватске, 1937. године. После оснивачког конгреса КП Словеније ЦК КПС је упућена резолуција партијског руководства Митровачке казнионе, односно Петка Милетића, у којој су оштро критиковани документи Оснивачког конгреса и оријентација на стварање Народног фронта против фашизма.²⁹

Опоненте политици Петка Милетића предводили су Андрија Хебранг, Михаило Ивић и Јакоб Жорг. Током друге половине 1937. дошло је до борбе са овом групом, која је окарактерисана као „троцкистичко-шпијунска.“³⁰ Односи су кулминирали 6. августа 1937, када је дошло до физичких обрачуна међу комунистима.³¹ По закључку КК напад је раније припремљен од стране групе из самица, и то са циљем да се „закоље“ Петко Милетић.³² Централни комитет је подржао руководство партијске организације на робији, писмом које је Јосип Броз упутио Андрији Хебрангу критикујући његов рад и позивајући га да се врати у колектив.³³

У овом периоду, сарађујући са руководством партијске организације на робији Моша Пијаде је истовремено радио на његовом смењивању и одржавао

²⁶ АЈ, 790/1-1936/68.

²⁷ С. Нешовић, *н. д.*, 319.

²⁸ АЈ, 722 К1.

²⁹ *Тито четрдесет година на челу СКЈ 1937–1977*, Београд 1977, 68.

³⁰ Исто, 67. Михаило Ивић, рођен 1898. у Дувну. Члан КПЈ од 1919. Ложач – машиниста парног грејања у Народном позоришту у Београду. Оптужен као главни руководилац илегалне комунистичке организације у Београду. У његовом досијеу није пронађена пресуда суда, тако да остаје празнина на колико година робије је осуђен, а осуђен је 1931. године; АЈ, 135–36/1931 – К 68; Јакоб Жорга (1888–1942), радник на железници у Словенији. Издавач и уредник првог словенског комунистичког листа *Бакља*. За члана ЦК кооптиран 1926. На пет година робије, коју је издржавао у казненом заводу у Сремској Митровици, осуђен је 1929. За време Другог светског рата одведен је у логор на Бањици где је и стрељан; *Енциклопедија Југославије, том 8*, Загреб 1971, 649.

³¹ АЈ, Ф. Министарство правде Краљевине Југославије (поверљива архива) (63), 1–86.

³² АЈ, 722-К3.

³³ АЈ, 790/1-1937/153.

је везе са појединим члановима групе „Хебранг–Ивић.“³⁴ У писму Централном комитету Пијаде оцењује да су односи у организацији „затровани“ због деловања Петка Милетића који на разне начине ствара контакте у земљи ради преузимања вођства од ЦК. Директиве ЦК се не поштују што потиче из „*прикривеног увјерења да су те упуте централе десно опортунистичке*“, наводи Пијаде. Као решење је предложио да се суспендује КК.³⁵

Током овог периода у руководству Комунистичке партије Југославије настале су промене које ће довести у питање њен опстанак као секције Коминтерне. Средином јула 1937. генерални секретар Партије Милан Горкић опозван је са функције и убрзо ухапшен.³⁶ У Паризу августа 1937. Јосип Броз преузима функцију секретара Партије.³⁷ Као последица промене у руководству КПЈ долази до „чишћења њених редова“ и „пребацавања грешака“ на раније руководство.³⁸ Међутим, како Јосип Броз није добио потврду за руководство од стране Коминтерне настала је борба за преузимање вођства КПЈ. Тумачећи опозив и хапшење Милана Горкића, а затим резерве Коминтерне према Јосипу Брозу и ЦК-у и отказивање финансијске помоћи, као знак да руководство КПЈ више не постоји, Иван Марић, руководилац Емигрантског комитета КПЈ и Лабуд Кусовац, руководилац Југословенске секције у Комитету за помоћ републиканској Шпанији, почели су се повезивати са појединцима у земљи,³⁹ најпре са Петком Милетићем. Како је Милетић уживао огроман углед у комунистичкој организацији, имао подршку из Париза, а најпре и најбитније, стајао на челу најјаче партијске организације у земљи, организације на робији у Сремској Митровици, истакнут је као најозбиљнији кандидат и противкандидат Јосипу Брозу за вођу КПЈ.⁴⁰ Утицај Милетића је морао бити сузбијен уколико је Јосип Броз желео да се одржи на челу КПЈ, како унутар казног завода, тако и у партијским организацијама у земљи и Коминтерни. Док је Милан Горкић руководио ЦК КПЈ сукоб у сремскомитровачкој казниони се није ширио, због процене да би то нанело штету Партији. Уз то, руководство је респектовало чињеницу да је већина осуђеника комуниста на страни КК и Петка Милетића, али и то да је он израстао у легендарно име комунистичког покрета Југославије. Заокрет у односу према Милетићу и ускраћивању подршке од стране ЦК долази са самим променама у партијском руководству. На иницијативу Јосипа Броза 1937. године донета је одлука да се покрене акција против Петка Милетића и групе

³⁴ АЈ, 722-К3.

³⁵ АЈ, 790/1-1939/12.

³⁶ *Историја савеза комуниста Југославије*, 155.

³⁷ В. Глишић, *Револуционари*, Београд 2012, 31.

³⁸ К. Николић, *Комунисти у Краљевини Југославији*, 180.

³⁹ *Историја савеза комуниста Југославије*, 155.

⁴⁰ К. Николић, *Мит о партизанском југословенству*, 132.

која га је подржавала.⁴¹ Већ 6. октобра 1937, ЦК КПЈ је формирао комисију која је имала задатак да на основу истражених материјала предложи мере за сређивање ситуације у партијској организацији на робији.⁴²

У Казнени завод Сремска Митровица писмо Централног комитета, односно комисије која је испитивала стање међу члановима Партије на робији, стигло је 23. децембра 1937.⁴³ Децембарско писмо, тзв. „децембарски апел“, означило је почетак сузбијања утицаја Петка Милетића, како у партијској организацији на робији, тако и у комунистичком покрету. Руководство партијске организације на робији, оцењује се у писму, истакло је претензије на руководство КПЈ. Та борба „*претвара се у фракцијску борбу, у борбу против јединства Партије, против њене линије после Седмог конгреса и њеног руководства*“ и њу води Казнионички комитет са ужим кругом људи око њега. Централни комитет је сменио Казнионички комитет, а као разлози су наведени неискреност према ЦК, која се огледала у формалним усвајањима писама, спровођењу сопствене политике, као и обмањивању колектива, пошто су се из писама саопштавали само они делови који су одговарали КК. Директиве ЦК су свесно кршене јер се сматрало да ЦК води „опортунистичку“ политику. Одговорност за физичко обрачунавање пребачена је на Казнионички комитет, а посебно је осуђено нетачно приказивање тог догађаја. Прекорачен је делокруг рада организације што се огледало у одржавању веза мимо знања ЦК, тражењу обавештења о стварима која не спадају у делокруг организације на робији, давању савета и директива, тражењу од људи да извесне поруке Казнионичког комитета не преносе ЦК. У писму је закључено да се на робији створио „центар фракционашке делатности“ и да: „*какић [Казнионички комитет] тражи да постане на тај начин самосталан руководећи форум, а то је препад на ЦК и на јединство Партије*“. Такође, „*ово је дјело болесне амбиције неколико људи који желе да се дочепају на тај начин руководства читаве фирме*“. Како је Казнионички комитет смењен, за вођење његових послова именован је Моша Пијаде као повереник, који је у том својству требало да спроведе „децембарски апел.“⁴⁴

Овај апел је поделио организацију на робији на два табора, од којих је један тврдио да „фракција“ постоји од раније, а други да је није било и да је нема, чиме је отворен дуготрајан сукоб. Многи чланови Партије дуго нису могли да схвате ситуацију, сматрајући да је Централном комитету стање у партијској организацији на робији погрешно приказано и да мора доћи до исправке.⁴⁵

⁴¹ В. Глишић, *н. д.*, 79.

⁴² АЈ, 790/1-1937/97.

⁴³ Јосип Броз Тито, *Сабрана дела, том IV, децембар 1937 – август 1939*, Београд 1977, напомена бр. 16, 241.

⁴⁴ АЈ, 722-К3.

⁴⁵ АЈ, 722-К1.

Посебну тешкоћу изазвала је чињеница да је до тада нападан „опортунист“ Моша Пијаде постао повереник ЦК.⁴⁶ Око 40 чланова партијске организације, од укупно 120 колико их је било у том тренутку, одбило је да прихвати „апел“ и да се раскритикује.⁴⁷ Из ових разлога број чланова партијске организације ће до децембра 1938. бити смањен готово на половину, услед отпуштања из Партије или одстрањења од рада у организацији.⁴⁸ Месец дана по доласку, са 17-сатним говором Моша Пијаде је отворио дискусију о децембарском писму. Формулацију из писма о „центру фракцијске“ делатности он је тумачио на начин да ЦК тврди да у Сремској Митровици постоји „фракција“ која има подружнице у свим крајевима земље, а чији центар чине бивши чланови Казнионичког комитета,⁴⁹ Петко Милетић, који је имао политичку функцију, Борис Војнилович као организациони секретар и Иван Корски.⁵⁰ Моша Пијаде је истицао да „центар“ рукује „фракцијом“ и ван и унутар казнионе у Словенији, Црној Гори, Србији, делимично у Босни, Македонији и Војводини. Партијске организације из свих покрајина, изузев Хрватске, налазе се под утицајем „фракционаша“ који примају директиве са робије.⁵¹ Смер критике и пребацивања одговорности за рад против ЦК усмерен је на руководиоце партијске организације на робији, првенствено на Петка Милетића. Није било означено колико људи и ко тачно чини „фракцију.“

У чланцима у *Ударнику*⁵² често се манипулисало именима оних који су били њени припадници. Број њених чланова је осцилирао у односу на став према „децембарском апелу.“ И сам Моша Пијаде је мењао исказ говорећи да „фракција“ постоји већ од 1935. године, потом од 1937, а затим да је формирана после приспећа децембарског писма. Јасно је, међутим, да је „фракција“ настала тек после „децембарског апела“, када је дошло до поделе на присталице Петка Милетића тзв. „петковце“, који нису хтели да усвоје директиве Централног комитета и на чланове који су безусловно прихватили директиве ЦК. Отпор није био директно уперен против Централног комитета, већ против начина

⁴⁶ С. Нешовић, *н. д.*, 356.

⁴⁷ Ј. Б. Тито, *н. д.*, напомена бр. 81, 250.

⁴⁸ АЈ, 722-К3.

⁴⁹ АЈ, 722-К3.

⁵⁰ Ј. Б. Тито, *н. д.*, напомена бр. 20, 242. Борис Војнилович, рођен 1912. у Италији са пребивалиштем у Марибору. У време хапшења студент технике. Осуђен је на пет година робије и пет година губитка часних права 1933. године; АЈ, 135–28/1933 – К 98. Иван Корски, рођен 1909, студент технике у време хапшења. Први пут ухапшен 1929. и осуђен на годину дана затвора; АЈ, 135–1839/29 – К 23. Други пут ухапшен 1935. и осуђен на 4 године робије; АЈ, 135–32/1935 – К 124.

⁵¹ АЈ, 790/1-1938/50.

⁵² Осуђени комунисти су организовали илегалну штампу у казнионицама у којима су робијали. *Ударник* је излазио као дневни лист са информацијама из рада партијске организације на робији али и о догађајима изван казнионице; АЈ, 722-К1.

спровођења и тумачења писма од стране Моше Пијаде, тако да је имао наличје борбе повереника и осталих чланова организације.⁵³ Окретањем отпора искључиво према Моши Пијаде и његовој активности на спровођењу „апела,“ сукоби у казнионици добијају карактер изолованости од промена које су се десиле у руководству Партије. Јосип Броз Тито се у таквој ситуацији поставља као арбитар који решава питање сукоба две групе унутар партијске организације на робији, чиме истиче сопствену улогу.

Отпор спровођењу „апела“ је разумљив, првенствено зато што су оптужбама били погођени чланови који су имали велики углед у организацији и сматрани за најбоље партијске кадрове. То се најпре односи на Петка Милетића.⁵⁴ Многе критике нису биле у складу са стварним стањем у организацији. У „апелу“ је било много нетачних оптужби.⁵⁵ Учвршћењу става да је Централни комитет погрешно обавештен допринело је посебно то што у писму чланови „троцистичко-шпијунске банде“ нису уопште осуђени.⁵⁶ Напротив, Моша Пијаде је позвао групу из самица да се врате у организацију.⁵⁷

Иван Марић и Лабуд Кусовац слали су Петку Милетићу поруке у којима су истицали да Коминтерна не признаје Централни комитет и да према томе он не постоји, саветујући му да се не покори одлуци „децембарског апела“.⁵⁸ Петко Милетић је сматрао да ЦК нема везе са револуционарним вођством Партије, а као доказ томе наводио је хапшење Милана Горкића, схватајући то као прилику за преузимање партијског вођства, рачунајући на подршку Коминтерне.⁵⁹ И ако је и имао овакве намере, Петко Милетић је „партијски одговорио“, дисциплински се покорио и дајући самокритику. Сложио се са критиком неправилног спровођења партијске линије и са осудом кампање која је вођена мимо ЦК у земљи и ван ње.⁶⁰ Милетић и остали чланови бившег КК, међутим, нису прихватили оптужбу да је постојао „фракцијски центар“ и тежња за преузимањем руководства Партије, као ни да је Казнионички комитет крио одређене делатности и информације од чланства, изјављујући да је Централ-

⁵³ АЈ, 722-К1.

⁵⁴ АЈ, 722-К3. По његовом имену носила је име противтенковска батерија републиканске војске у грађанском рату у Шпанији, што је била велика почаст за једног живог комунисту; К. Николић, *Мит о партизанском југословенству*, 195.

⁵⁵ АЈ, 722-К1.

⁵⁶ АЈ, 722-К3.

⁵⁷ Од њих 15 позиву се одазвао само Андрија Хебранг; АЈ, 790/1-1938/16. Сарадња са партијском организацијом је одбијена зато што се у њој налазио Петко Милетић; АЈ, 722-К1.

⁵⁸ Ј. Б. Тито, *н. д.*, напомена бр. 99, 252.

⁵⁹ Више у сведочењу Антона Колендића, *Дуга*, бр. 404, 19. август – 2. септембар 1989, 94.

⁶⁰ АЈ, 790/1-1938/16.

ном комитету „подваљено“ од стране Моше Пијаде и Андрије Хебранга.⁶¹ Усвајајући поједине критике „децембарског апела“ Иван Корски је основни узрок грешака налазио у томе што су сви чланови Партије дошли на робију пре много година и што је дугогодишња изолација довела до тога да су у партијској организацији на робији многи ставови застарели, што се могло исправити набавком одговарајуће партијске литературе.⁶² Грешке нису свесно учињене и централно питање јесте исправљање тих грешака, а не прогон непостојеће „фракције.“⁶³

Иако су усвојене критике, а најпре основна, на којој је сукоб и почивао, прекорачивање делокруга рада организације на робији, главна ставка о постојању „фракцијског центра“ у циљу освајања власти није прихваћена. Како су и многе друге тврдње сматране неоснованим, до потпуног потчињавања директиви ЦК није дошло и сукоб је настављен. Моша Пијаде је све самокритике чланова бившег руководства одбацио,⁶⁴ износећи да су се сводиле на извесне пропусте и грешке и образовао је нову комисију пред којом су самокритике требале да буду поновљене.⁶⁵ Самокритика, која је била метод држања дисциплине и послушности чланова, подразумевала је потпуно потчињавање критици и рад којим би се исправиле и доказала оданост Партији. Неусвајање свих критика подразумевало је непотчињавање директиви Партије и пружање даљег отпора. Изван директиве и потпуног усвајања изречених грешака није могло бити разумевања за „другове“ који различито мисле, нити отварање дискусије о том питању.

Услед тешкоћа у спровођењу „апела“, маја 1938. именована су као помоћ Моши Пијаде још два мандатора, Станко Пауновић и Мирко Буковец.⁶⁶ Образовали су нову комисију са задатком да саслуша комунисте који су до тада пружали отпор спровођењу директива ЦК.⁶⁷ На основу архивске грађе и литературе не може се утврдити који су разлози навели на попуштање и давање самокритичких

⁶¹ АЈ, 722-К1.

⁶² АЈ, 722-К3.

⁶³ АЈ, 722 (Материјали из библиотеке Сремска Митровица)-К6.

⁶⁴ АЈ, 722-К1.

⁶⁵ АЈ, 722-К3.

⁶⁶ Ј. Б. Тито, *н. д.*, напомена бр.155, 258. Мирко Буковец (1906–1942), фабрички радник. У Загребу ухапшен 1929. и осуђен на 10 година робије коју је издржавао у Лепоглави и Сремској Митровици. Други светски рат је дочекао у заводу у Лепоглави одакле је отпремљен у Госпић, потом Јастребарско, па онда у Копривницу у усташки логор Даница. Касније пребачен у логор Стара Градишка у којем је и умро; *Енциклопедија Југославије, том 2*, Загреб 1956, 297. Станко Пауновић (1907–1942), железничар. Државни суд за заштиту државе 1930. осудио га је на 14 година робије, да би му казна била повећана на још две. Казну је издржавао у заводима у Лепоглави и Сремској Митровици. Погинуо је 1942. на Фрушкој гори; *Енциклопедија Југославије, том 6*, Загреб, 1965, 440.

⁶⁷ Ј. Б. Тито, *н. д.*, напомена бр. 180, 261.

исказа пред другом комисијом. Неодустајање ЦК од донете директиве, даље подржавање повереника и поред супротстављања великог броја чланова указало је на победничку страну. Постало је јасно да се даље сумње нису смеле исказивати уколико се желело остати у Партији. У сачуваним фрагментима појединих самокритика видљиво је да се оправдање за подршку Петку Милетићу тражило у сопственој „заблуди“ и „наивности“, којима су узрок лажна обавештења од стране КК.⁶⁸ Пред комисијом већина њих је дала самокритички осврт на свој отпор „децембарском апелу.“ После завршетка рада комисије као „фракцијска група“ остали су Петко Милетић и неколико његових присталица, међу којима Самуел Мајер, Стеван Бољевић, Радован Вуковић и Анте Франовић.⁶⁹

Како је почетком 1939. рад групе Петка Милетића у великој мери сузбијен, приступило се избору новог руководства партијске организације на робији. Критеријум за нови избор КК било је држање на полицији, али и држање према „децембарском апелу“.⁷⁰ Казнионички комитет изабран у Сремској Митровици јануара 1939. чинили су: Станко Пауновић, Иван Мачек, Михаљ Серво, Пашко Ромац и Бане Андреев. Моша Пијаде није биран јер му је за неколико месеци истицала казна.⁷¹ У резолуцији коју је донела конференција партијске организације на робији у марту 1939. истиче се да је успешно ликвидиран рад „фракцијског центра“ који је покушао да разбије колектив и

⁶⁸ АЈ, 722-К3.

⁶⁹ Ј. Б. Тито, *н. д.*, напомена бр. 180, 261. Самуел Мајер, рођен 1901, браварски радник; АЈ, 135–354/1929 – К 5. Стеван Бољевић, обућарски радник, члан СКОЈ-а од 1928. Осуђен на 10 година робије 1929. У време издржавања казне у Казненом заводу Сремска Митровица додате су му још две године казне; АЈ, 722-К1. Радован Вуковић (1909–1941), студирао на Филозофском факултету у Београду. Као студент осуђен од Државног суда за заштиту државе на годину дана коју је издржао у заводу у Сремској Митровици. Од истог суда поново осуђен 1937. на 6 година робије, коју је такође издржавао у Сремској Митровици. Побегло из завода са осталим комунистима 1941. и придружио се партизанима на Фрушкој гори где је и погинуо; *Енциклопедија Југославије, том 8, 557.*

⁷⁰ АЈ, 722-К3.

⁷¹ АЈ, 513-XXXIV МП, III-2/40–73 К17. Бане Андреев, студент технике у време хапшења. Члан КПЈ од 1923. Осуђен 1929. на 15 година робије и трајан губитак часних права; АЈ, 722-К1. Ромац Пашко (1915–1982), пољопривредни радник. По Закону о заштити државе осуђен на 8,5 година робије коју је издржавао у Скопљу, Нишу и Сремској Митровици. После Другог светског рата налазио се на политичким и државним функцијама; *Енциклопедија Југославије, том 7, Загреб 1968, 90.* Иван Мачек (1908–1993), тесарски помоћник, члан КПЈ од 1930. Члан ЦК КП Словеније постаје 1937. Државни суд за заштиту државе осудио га је на 4 године робије коју је издржавао у казненом заводу Сремска Митровица. Са групом комуниста 1941. побегло из завода. После Другог светског рата обављао разне државне функције; *Енциклопедија Југославије, том 5, Загреб, 1962, 580.* Михаљ Серво (1900–1941), кројачки радник. Од 1925. члан МК КПЈ, а од 1929. члан Обласног комитета КПЈ за Банат. Државни суд за заштиту државе га је осудио 1929. на 10 година робије. Казну је издржавао у Казненом заводу Сремска Митровица. Стрљан је на Бањици 1941; *Енциклопедија Југославије, том 7, 187.*

својим клеветатама против многих „другова“ изазвао погоршање односа, укључујући вређања па и физичке обрачуне. „Ултралевичарство“, како је истакнуто, остаје главна опасност за правилан рад организације.⁷² Истакнуто је безрезервно поковавање саветима ЦК.⁷³

Упоредо са рашчишћавањем стања унутар завода, текло је сузбијање делатности Петка Милетића и „петковаца“ у организацијама напољу,⁷⁴ али и у Коминтерни где је Јосип Броз слао извештаје који су служили карактеризацији Милетића и његове групе као непоузданих чланова организације. Овим начином потврђивала се оптужба изнета у „децембарском апелу“ о постојању „фракцијског центра“ коме је циљ био заузимање руководства ЦК.⁷⁵ Јосип Броз је чекао на одлуку Коминтерне и потврду свог положаја како би могао приступити искључењу Петка Милетића из Партије, што указује на његов утицај у самој Коминтерни, али и на значај овог решења за преузимање вођства КПЈ.⁷⁶ После Титовог повратка из Москве, иако у Москви то није тражено,⁷⁷ Милетић је у марту 1939. искључен из Комунистичке партије Југославије заједно са великом групом комуниста. Од самог изласка са робије Милетић је покушавао да оде у СССР, у нади се да ће одбранити и да ће његово питање бити решено у другачијем светлу. У Совјетски Савез је стигао 25. септембра 1939.⁷⁸ У том периоду је и Јосип Броз позван у Москву, располажући фотокопијама саслушања од 6. новембра 1932. којима је компромитовано држање Петка Милетића на полицији. Ово сигурно не би били пресудни докази да га Коминтерна скине са листе кандидата у време док Броз још није био потврђен за секретара.⁷⁹ Полицијски записник је послужио само као повод. Разлог треба тражити у промени тактике комунистичког покрета, коју сам Петко Милетић није схватао. Заговорници „ултралевичарства“ и отвореног „револуционарства“ нису одговарали променама које су се десиле на VII конгресу Коминтерне. Тражили су се људи који ће умети да пропагирају мир и сарадњу.⁸⁰

⁷² АЈ, 722-К1.

⁷³ АЈ, 722-К3.

⁷⁴ Видети више у: Ј. Б. Тито, *н. д.*

⁷⁵ Исто.

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ К. Николић, *Мит о партизанском југословенству*, 139.

⁷⁸ К. Николић, *н. д.*, 199–200.

⁷⁹ В. Глишић, *н. д.*, 32.

⁸⁰ Б. Глигоријевић, *Коминтерна, југословенско и српско питање*, Београд 1992, 251.